

APRECIERI ASUPRA OPEREI ȘI PERSONALITĂȚII LUI L. N. TOLSTOI
ÎN PRESA NOASTRĂ MUNCITOREASCĂ DE LA SFÎRȘITUL SEC. AL
XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA

Tatiana Nicolescu

În istoria relațiilor literare ruso-române un moment important l-a însemnat sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, cînd pătrund și capătă o largă circulație în țara noastră operele celor mai de seamă scriitori ruși, Poeziile lui Pușkin și Lermontov, nuvelele și comediile lui Gogol, romanele lui Turgheniev și Tolstoi, schițele lui Cehov și Gorki trezesc un ecou puternic în conștiința intelectualității cu orientare democratică și a maselor populare, dornice să cunoască marea cultură rusă și să învețe cît mai mult din experiența de luptă revoluționară a poporului rus. În această activitate de popularizare a literaturii ruse, ca și de informare a cititorilor asupra mersului luptei de eliberare din Rusia, rolul de frunte a revenit presei legate de mișcarea muncitorească. Proletariatul din țara noastră este firesc să vădească un interes viu pentru literatura rusă, militantă și ascuțit critică, ca pentru una care îi comunica idei și idealuri izvorînd din lupta pentru libertate a poporului rus și care contribuia în chip direct la călirea și întărirea voinței sale revoluționare. Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a arătat importanța pe care a avut-o exemplul proletariatului rus pentru formarea și dezvoltarea mișcării muncitorești din România. «... Începînd cu crearea, primelor cercuri muncitorești cursul întregii dezvoltări a mișcării noastre muncitorești este influențat de cursul mișcării revoluționare din Rusia, despre care Friederich Engels spunea încă în 1882, că ea reprezintă „detașamentul de avangardă al mișcării revoluționare din Europa”¹.

Cum e și firesc să ne așteptăm, atenția presei muncitorești se îndreaptă îndeosebi spre acei scriitori sau acele opere ale literaturii ruse, care erau cele mai critice, mai puternic pătrunse de suflul cetățenesc și mai realiste. În selecționarea operelor destinate traducerilor sau în predilecția pentru cutare sau cutare scriitor, pe lângă criteriul educativ-politic, interveneau rațiuni legate de lupta literară, pe care critici ca Dobrogeanu-Gherea, Raicu Ionescu-Rion și în genere toți scriitorii din jurul mișcării de la «Contemporanul» o duceau pentru afirmarea unei arte realiste, însuflețite de idealuri înaintate, precum și considerente de ordin estetic. Astfel întîlnim publicate, între altele, fragmente din binecunoscutul roman al lui Cernișevski, *Ce-i de făcut?* (al

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a E.S.P.L.P., 1955, p. 362.

IV-lea vis al Verei Pavlovna) în ziarul «Munca» în 1896 sau din romanul lui Gorki, *Mama* în «România Muncitoare» în 1908; se tipărește romanul lui Turgheniev, *Desfelenire* (sub titlul *Generația nouă*) în «Drepturile omului» din 1885 sau interesantul episod Mavrușca Novotorca (din romanul lui Șcedrin, *Vremi bătrîne în Poșehonie*) în ziarul «Lumea Nouă» din 1897; apar în tălmăcire românească *Cîntecul Șoimului* de Maxim Gorki în «Viitorul Social» pe 1907 sau frumosul poem în proză *Pragul* de Turgheniev în «România Muncitoare» pe 1910, numeroase schițe de Cehov, demascînd despotismul, batjocorirea, înrobirea omului (*Moartea funcționarului*, *Masca*, *Fiica Albionului* etc.). Și alături de acestea, articole despre Vera Figner, Sofia Perovskaia, Ecaterina Breșcovskaia, știri despre desfășurarea revoluției din 1905, despre «duminica singeroasă» sau răscoala armată din Moscova, ca un fundal pe care cuvintele înflăcărate ale lui Gorki sau tabloul societății de miine, zugrăvit de Cernișevski, căpătau o deosebită vigoare.

Răspîndirea largă a literaturii ruse prin periodicele legate de mișcarea muncitorească menționată în mod obișnuit în cercetările de specialitate este o problemă de mare importanță pentru istoria relațiilor literare ruso-romîne. De aceea, aceasta trebuie studiată și analizată în mod concret și amănunțit. Articolul de față constituie o încercare în acest sens, urmărind să precizeze circulația și ecoul pe care le-a avut opera marelui scriitor rus Lev Tolstoi în presa legată de mișcarea muncitorească.

Alături de Maxim Gorki și Anton Cehov, Lev Tolstoi este scriitorul rus al cărui nume se întilnește foarte des în paginile diferitelor ziare și reviste din țara noastră de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, legate de mișcarea muncitorească, fie că e vorba de traduceri sau de comentarii asupra creației lui, de articole critice, de știri despre viața și activitatea lui.

Personalitate artistică uriașă, Tolstoi este totodată — după cum se știe — un scriitor foarte complex, plin de contradicții. Și dacă creația lui a însemnat, după cum a arătat Lenin «un pas înainte în dezvoltarea artistică a întregii omeniri», filozofia lui este «incontestabil utopică și, după conținutul său, reacționară în cel mai exact și adînc înțeles al acestui cuvînt»². Atitudinea proletariatului rus față de acest scriitor a fost precizată de Lenin, care arată în articolul «Tolstoi și lupta proletară» (1910) că «studiînd opera artistică a lui Lev Tolstoi, clasa muncitoare din Rusia își va cunoaște încă și mai bine dușmanii, iar poporul rus examinînd doctrina lui Tolstoi, va trebui să înțeleagă în ce constă propria lui slăbiciune, slăbiciune care nu i-a îngăduit să ducă la sfîrșit acțiunea sa de eliberare. Pentru a putea merge mai departe, trebuie să înțelegem aceasta»³.

Respingînd tolstoismul, Lenin prețuia pe Tolstoi marele realist critic, a cărui operă a adus «un protest de o admirabilă putere, direct și sincer împotriva minciunii și a falsității sociale»⁴.

Se pune problema de a analiza care a fost atitudinea presei noastre legate de mișcarea muncitorească față de opera acestui mare scriitor, atît de valoroasă din punct de vedere artistic și în același timp nu lipsită de contradicții în conținutul ei de idei.

Scrierile lui Tolstoi încep să circule în țara noastră în diferite tălmăciri romînești din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. Demn de relevat

² *Lenin despre literatură*, Ed. P.M.R., 1948, p. 94.

³ *Ibidem*, Ed. P.M.R., 1948, p. 83.

⁴ *Ibidem*, p. 65.

e faptul că cea mai veche traducere românească cunoscută nouă pînă acum a fost publicată de o revistă care a jucat un rol important în istoria mișcării noastre muncitorești și anume de « Contemporanul ». E vorba de traducerea cunoscutei nuvele *Trei Morți*, care a apărut în « Contemporanul » în 1885 (nr. 10, 11, 12), redată fiind după tîlmăcirea franceză a lui E. M. de Vogué, ce fusese tipărită în « Revue des Deux Mondes » în nr. din 15 aug. 1882. Corectă și completă, fără omisiuni sau adaosuri ale tîlmăcitorului, această traducere este interesantă și pentru că dovedește pătrunderea scrierilor lui Tolstoi în țara noastră înainte de apariția cărții lui E. M. de Vogué *Le roman russe*, care se socotește adesea a fi înlesnit unor scriitori ruși și îndeosebi lui Tolstoi și Dostoievski cunoștința cu publicul cititor din Europa. Această traducere a fost retipărită peste cîțiva ani, în 1889 în ziarul « Ciocoiul »⁵ ce apărea la Roman și se declara a împărtăși programul de luptă al « Muncitorului » (Iași) și al ziarului « Drepturile omului ».

Momentul cînd opinia publică din România făcea cunoștință cu opera lui Tolstoi trebuie prezentat în aspectele sale caracteristice. Tolstoi era pe la 1880 un scriitor cunoscut nu numai în Rusia, dar și în străinătate. Îndeosebi în Franța operele sale se bucurau de un mare succes și erau primite cu un viu interes, sporit mai ales după apariția lucrării *Le roman russe* al lui Vogué. De la 1875, cînd apăruse tîlmăcită în Franța prima scriere a lui Tolstoi, și anume nuvela *Doi husari*, însoțită de o prefață a lui Turgheniev, numărul traducerilor din opera scriitorului rus crescuse într-un ritm rapid. Astfel au apărut la intervale scurte două tîlmăciri ale romanului *Fericirea vieții de familie* (1877 și 1878), apoi s-a publicat în limba franceză nuvela *Cazacii* (1878), urmată de două traduceri ale romanului *Război și pace* (1879 și 1884), cea din urmă bucurîndu-se de un succes răsunător.

În primii ani de după 1880 stirnește o adevărată vîlvă în Europa criza sufltească a scriitorului, cristalizată teoretic în filozofia tolstoistă, care trezește numeroase comentarii. Pentru un moment pare că filozoful și predicatorul l-au eclipsat pe romancier.

Tocmai într-un asemenea moment de subordonare a gloriei romancierului vîlvei provocate de doctrinar a făcut cunoștință cititorul român cu opera lui Tolstoi. E foarte judicioasă observația lui G. Ibrăileanu în articolul închinat memoriei marelui scriitor rus: « Romancierul Tolstoi n-a fost contemporan generației noastre. Cu noi a fost contemporan reformatorul social... marile lui romane au pătruns în țara noastră și chiar în Europa, cînd Tolstoi își anatemia nemuritoarele-i opere. Și, fără îndoială, că zgomotul ce a făcut reformatorul și apostolul a contribuit enorm la răspîndirea operei literare, pe care o renega »⁶.

De aceste împrejurări, nu lipsite de contradicții și cu un caracter oarecum aparte, trebuie ținut seama cînd analizăm procesul de pătrundere al operelor lui Tolstoi în țara noastră. Și într-adevăr, dacă ar fi să luăm perioada pînă la 1900 vom vedea că marea majoritate a traducerilor publicate în acei ani sînt scrieri în care se oglindește filozofia tolstoistă sau în care găsim cel puțin ecouri ale ei. De pildă vom întîlni numeroase povestiri moralizatoare, « populare », cum le numea Tolstoi, din care o bună parte au fost incluse de scriitor în *Cărțile de citire*, pe care le-a publicat sau au fost tipărite în colecția

⁵ L. Tolstoi, *Trei Morți*, « Ciocoiul » 1889, nr. 1—11/5 febr. — 4 mai.

⁶ G. Ibrăileanu, *Tolstoi*, « Viața Romînească », 1910, noiembrie, nr. 11, p. 292.

populară *Posrednic*, anume destinată convingerii maselor în spiritul doctrinei tolstoiste. E deajuns să cităm titlul citorva din ele, precum: *Fericirea*, *Bobul de griu*, *Stinge focul pînă cînd arde sub spuză*, *Cei trei bătrîni*, *Cu ce trăiesc oamenii*, *Pîinea oamenilor săraci*, *Ispila*, *Cel dinții rachier*, *Cît pămînt îi trebuie unui om* etc. Din opera beletristică se traduc romanul *Fericirea casnică* (1888), nuvelele *Cazacii* (1886), *Sonata Kreutzer* (1891) și *Stăpîn și slugă* (1895), care sînt însă în evidentă inferioritate față de numărul total, apreciabil, am zice chiar mare, de tălmăciri din opera lui Tolstoi apărute între 1885 și 1900⁷. Cu alte cuvinte, în procesul de circulație al operelor lui Tolstoi în România la sfîrșitul sec. al XIX-lea predomină nu scrierile beletristice, ci povestirile moralizatoare, « populare ». E deajuns să menționăm că prima versiune românească a romanului *Ana Karenina* (de altfel incompletă) apare destul de tirziu, în 1912, iar a romanului *Război și pace* în 1911; din nuvele și povestiri mai putem semnală traducerea nuvelei *Moartea lui Ivan Ilici* (1905), sau a *Amintirilor din Sevastopol* (1909). Excepție face doar romanul *Învierea* apărut la 1899, deci în același an cu publicarea sa în Rusia. De altfel și în anii de după 1900, pînă la 1917, domină tălmăcirile povestirilor « populare », a parabelor și istorioarelor moralizatoare.

Și în coloanele presei muncitorești de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea Tolstoi este prezent mai ales prin povestirile sale « populare » sau prin scrieri publicistice. De pildă în ziarul « Democrația socială » se traduce în 1892 un fragment din broșura lui Tolstoi despre « foamea din Rusia »⁸, în revista « Munca științifică și literară »⁹ se publică în 1894 istorioara *Simburele*; în același an organul zilnic al social-democrației romîne, ziarul « Lumea nouă », tipărește alte două povestiri populare *Cum am învățat să călăresc*¹⁰ și *Focul*¹¹. Toate aceste povestiri au fost publicate de Tolstoi în *Cărțile de citire* (prima și a treia), apărute între 1872 și 1875 și, după cum se știe, intrinsec legate de activitatea pedagogică desfășurată la școala din Iasnaia Poliana și în bună parte chiar rezultatul strădaniilor de profesor și a lecțiilor predate de scriitorul însuși. În anii următori, 1895 și 1896, același ziar « Lumea Nouă » va mai publica două povestiri « populare » și anume *Calul cel bătrîn*¹² și *Cu ce trăiesc oamenii*¹³. Numele lui Tolstoi apare și în coloanele periodicului muncitoresc « România Muncitoare » unde se publică în 1902 cîteva aforisme ale scriitorului în legătură cu menirea artei și a artistului, iar în 1908, sub titlul *Tolstoi și războaiele*, un fragment demascînd cruzimea și caracterul distrugător al războaielor. În 1911, același periodic publică traducerea unui articol din cele mai critice ale lui Tolstoi la adresa societății burgheze și anume *Un număr de jurnal*¹⁴ în care marele scriitor condamnă fățărnicia

⁷ Numărul total de titluri din scrierile lui Tolstoi apărute în limba romînă în acești ani ar putea fi estimat la peste 60.

⁸ O broșură interesantă, « Democrația socială », Ploiești, 1892, nr. 14, 5 aprilie, p. 3.

⁹ L. Tolstoi, *Simburele*, « Munca științifică și literară », 1894, nr. 2—24 martie, p. 15.

¹⁰ L. Tolstoi, *Cum am învățat să călăresc*, trad. de Has, « Lumea Nouă », 1894, nr. 22, 25 noiembrie, p. 2.

¹¹ L. Tolstoi, *Focul*, trad. de Has, « Lumea Nouă » 1894, nr. 52, 29 dec. p. 3.

¹² L. Tolstoi, *Calul cel bătrîn*, trad. de Has, « Lumea Nouă », 1895, nr. 80, 28 ian. p. 2.

¹³ L. Tolstoi, *Cu ce trăiesc oamenii*, trad. din rusește de E. Grossu, « Lumea Nouă », 1896, nr. 594—603 — 30 iulie — 6 august, p. 2.

¹⁴ L. Tolstoi, *Un număr de jurnal*, « România Muncitoare », 1911, nr. 46—48, 13 august—20 august.

și minciuna atotstăpînitoare și atacă instituții fundamentale ale orînduirii contemporane. În același an, suplimentul literar al « Romîniei Muncitoare », « Lumea Nouă », publică nuvela *Cîntecele din sat*¹⁵, una dintre ultimele scrieri ale lui Tolstoi, datînd din 1909. Cu prilejul morții scriitorului, cîstind memoria celui dispărut, revista « Viața Socială » a publicat sub titlul *Viața, religia, patria, armata, averea*, o culegere de aforisme ale lui Tolstoi. Ar mai fi de adăugat articolul *Oare așa trebuie*¹⁶, tipărit tot cu un caracter comemorativ, alături de un studiu substanțial închinat memoriei marelui scriitor rus în « Calendarul Muncii ».

De relevat că, exceptînd povestirea *Cu ce trăiesc oamenii*, apărută și într-o traducere anterioară celei din « Lumea Nouă » în același an, 1894, în revista « Jiul » (nr. 1, 2, 3), toate celelalte tălmăciri din opera lui Tolstoi publicate de periodicele muncitorești erau primele versiuni românești ale acestor scrieri. Ceea ce înseamnă că respectivelor ziare și reviste le revine nu numai meritul de a fi popularizat numele lui Tolstoi, dar și de a fi lărgit sfera de cunoaștere a operei sale în țara noastră prin asemenea traduceri noi care ulterior au fost reluate, retipărite și de nenumărate ori publicate.

Din enumerarea de mai sus rezultă destul de limpede preponderența scrierilor cu caracter publicistic sau cu tendință moralizatoare, a așa-numitelor povestiri populare, față de cele pur beletristice, care de fapt sînt reprezentate prin două nuvele *Trei Morți* și *Cîntecele din sat*.

Pentru a explica această situație s-ar putea invoca criteriul accesibilității acestor scrieri, apropiate de viața și înțelegerea maselor sau cel al dimensiunii lor reduse, ceea ce ar putea conta în cazul spațiului restrîns al ziarelor muncitorești. Dar chiar dacă aceste motive ar putea fi luate în considerație, cauzele trebuie căutate în condiții de ordin ideologico-politice.

Desigur că în povestirile populare, ca și în articolele de publicistică, găsim ecouri ale ideilor tolstoiene și unele note de misticism. Dar de o forță și o valoare mult mai mare și mai importante sînt atacurile vehemente, necruțătoare, pe care Tolstoi le îndreaptă împotriva orînduirii burgheze, smulgînd toate măștile sub care ea încearcă să-și ascundă fățărnicia, minciuna, exploatarea. Și tocmai această critică acerbă, alături de afirmarea adevărului și a dreptății ca temelii unice și firești ale vieții, era apropiată și folositoare proletariatului român în lupta pe care el o ducea împotriva exploatării și a asupririi. De aceea a și apelat el în presa sa la tălmăciri din scrierile lui Tolstoi.

Întărite de autoritatea incontestabilă a numelui lui Tolstoi, cuvintele pline de minie și de ură pe care scriitorul le adresa exploataților și asupritorilor poporului trebuie să fi răsunat cu o deosebită vigoare în sufletul cititorilor « Lumii Noi » sau ai « Romîniei Muncitoare ». Caracterizînd în articolul *Un număr de jurnal* viața din jurul său « contrarie bunului simț și sentimentului moral, ba pînă și celor mai simple foloase materiale », arătînd « stupiditatea nebună a vieții contemporane », « sminteala vieții de azi », Tolstoi ataca tendințele imperialiste ale guvernelor care calculează « cîți oameni trebuie să fie omorîți, sub ce combinație trebuie să se facă aceasta și cîți inși trebuie pregătiți pentru săvîrșirea măcelului ». Scriitorul se ridica împotriva stării de lucruri existente pe atunci în care « milioanele de oameni, ființele acestea morale, înțelepte, care trăiesc din rodul muncii lor, și n-au prin urmare nevoie

¹⁵ L. Tolstoi, *Cîntecele din sat*, « Lumea Nouă », 1911, nr. 8, 16 oct. p. 2.

¹⁶ L. Tolstoi, *Oare așa trebuie?*, « Calendarul Muncii », 1912, p. 39—43.

de nici un ajutor, ba întrețin încă și câteva mii de trântori, milioanele acestea de oameni ascultă în mod slugarnic de miile de trântori, care se ceartă între ei împinși de patimile cele mai josnice, cele mai murdare și nicidecum de scopul pretins cu atîta fățarnicie: binele poporului». *Oare așa trebuie?* își întitulează Tolstoi foarte sugestiv narațiunea în care zugrăvește un tablou pregnant al nedreptății și exploatării, dominînd în societatea împărțită pe clase. Pe de o parte, lucrătorii muncind în condiții din cele mai grele în mine și fabrici, țărani arînd ogoare străine, iar pe de alta, un grup de trântori, în calești, mergînd la petrecere. Calul cel mai puțin arătos ce trage la calească valorează mai mult decît toată averea unui țaran, pălăria uneia dintre fiicele boierului «costă o lună de muncă a unui sfărîmător de pietre, iar cravașa de modă englezească e plătită cu cît primește într-o săptămînă de muncă sub pămînt băiețașul acela...». Arătînd că nu așa «trebuie să fie» în viață, Tolstoi îndemna pe «nenorociții care muncesc, care suferă adesea de foame și totdeauna de lipsa lucrurilor celor mai neapărat trebuincioase» să nu mai creadă «în amăgirile pe care le predă, din copilărie pînă la vîrsta matură, falsa doctrină a bisericii și a statului».

Și chiar dacă în articolul *Un număr de jurnal* apare și rețeta tolstoiană, după care o dată cu recunoașterea «ca singur adevăr de netăgăduit» a «conștiinței binelui și a răului», «vor dispărea de la sine toate relele de care sufăr astăzi» oamenii, nu această notă determină orientarea și sensul lui, ci ascutita critică socială și ferma convingere exprimată de scriitor în sfîrșitul inevitabil al exploatării și asupririi. «Suferințele umanității — își încheie Tolstoi articolul — devin prea mari și înșelăciunea prea vădită ca situația aceasta să mai poată dăinui mult timp. Din ce în ce oamenii se trezesc din viața asemănătoare unui vis nebunesc la o realitate simplă și înțeleaptă, și trezirea aceasta care a început, nu se poate să nu se termine cu bine».

E ușor de închipuit efectul agitatoric pe care trebuie să-l fi avut publicarea în ziarul «Democrația socială» (de sub conducerea lui Anton Bacalbașa) a unui extras din broșura lui Tolstoi despre foametea din Rusia, care stîrnise vii comentarii în presa rusească și în care scriitorul demască toată «comedia» ajutorului acordat de guvern poporului înfometat. «Gîndiți-vă numai! Guvernul și miniștrii vor să hrănească poporul! Dar cine sînt aceia care și-au luat sarcina asta? Nobilii cinovnici ai imperiului rusesc vor să hrănească poporul, care el îi hrănește pe dinșii. Un prunc vrea să-și hrănească doica; un parazit vroește să hrănească copacul pe care el însuși își găsește existența și viața. Membrii claselor privilegiate care s-au îngroșat și s-au îngrășat, grație muncii mîinilor scorjite ale poporului, se prefac că vor să se îngrijească de existența acestui popor. Ce ironie amară în toate acestea!»

Un ecou tot atît de puternic în conștiința cititorului proletar trebuie să fi avut și rîndurile lui Tolstoi, înfierînd măcelul războiului cu toate «suferințele» lui «nimănui trebuincioase», cu toată «îndobitocirea, bestialitatea oamenilor», pe care el le aduce. Desigur că nici aprecierile lui Tolstoi asupra rolului artei în societate nu au fost traduse și publicate în mod întîmplător de ziarul «România Muncitoare». Cuvintele marelui scriitor rus cerînd ca «arta să nu fie privilegiul necuviincios al unei coterii de spirite de corupțiune și dezbinare, ci un factor activ și binefăcător vieții» puteau fi prețios îndemn și temei pentru scriitorii progresiști din țara noastră, care militau pentru o literatură apropiată de mase, pusă în slujba idealurilor de eliberare ale poporului.

De altfel trebuie spus că și operele propriu-zis beletristice *Trei Morți* și *Cinzele din sat* — adică pătrunse de caracter popular — afirmă dragoste și admirație pentru omul din popor, pentru virtuțile și modul lui de viață și mărturiseau tot atita ură față de reprezentanții claselor dominante, condam-nând și felul lor de trai și întreaga orînduire clădită de ei.

Înalta valoare educativă a scrierilor lui Tolstoi, condiționată în primul rînd de ascutimea lor critică, a determinat nu numai prezența traducerilor mai sus-amintite în paginile diferitelor periodice legate de mișcarea muncitorească, dar a stimulat cunoașterea largă a operei sale de către masele de cititori democrați.

E interesant de remarcat că cele mai de seamă reviste și ziare situate pe pozițiile de luptă ale muncitorimii își îndeamnă cititorii să facă cunoștință cu opera lui Tolstoi. De pildă «Lumea Nouă»¹⁷ recomandă cititorilor săi cercetarea colecției *Biblioteca de popularizare* ale cărei «numere următoare vor aduce traduceri din Lev Tolstoi», pentru a semna apoi la un scurt interval apariția în această colecție a unui volum de *Nuvele și povestiri populare* ale scriitorului rus.

Revista «Facla»¹⁸ indică spre lectură broșurile lui Tolstoi *Viața, religia, patria, armata, averea și Cei care trăiesc și cei care mor*, apărute în colecția «Biblioteca Facla», precum și o serie de broșuri ale aceluiași scriitor publicate de biblioteca «Lumen»¹⁹ (*Viața, amorul, fericirea, știința și religia, Să nu ucizi! Există Dumnezeu?*), nuvelele *Stăpîn și slugă, Revoluționarii* etc. Ziarul «Lupta» («România Muncitoare»²⁰) recomandă cititorilor săi ca «profitînd de răgazul ce-l acordă zilele de vacanță să citească următoarele lucrări iscălite de cele mai mari figuri ale omenirii: Tolstoi — *Religia mea* (răspuns la excomunicarea sa de către sinodul rus), Tolstoi — *Ura, K. Marx — Capitalul...*» și populariza și alte opere ale scriitorului rus ca *Prizonierul din Caucaz, Cîl pămînt îi trebuie unui om* (apărute în biblioteca «Luceafărul»)²¹.

Interesul și prețuirea pentru creația lui Tolstoi apar și mai evident din articolele consacrate personalității marelui scriitor rus sau operelor sale precum și din diferitele însemnări, mențiuni, note bio-bibliografice etc. «Scriitor de geniu», «expresiunea cea mai înaltă a nobleței sufletești și a umanitarismului» îl caracterizează într-un articol din 1886 «Revista Socială»²². «Scriitorul cel mai citit» în Europa, «una din individualitățile cele mai strălucitoare ale lumii literare europene» îl numește ziarul «Lumea Nouă»²³. «Mare scriitor rus» ale cărui «opere geniale smulse din inima unui veac, nu au rămas numai în Rusia, ci au trecut granițele» ni-l prezintă «România Muncitoare»²⁴.

Găsim în paginile periodicelor muncitorești însemnări și informații despre viața și personalitatea scriitorului rus (de pildă în «Lumea Nouă» pe 1894²⁵ o știre despre coloniile de tolstoeni, iar în 1895²⁶ o informație despre o scrisoare de protest adresată de Tolstoi țarului în legătură cu lichidarea zemstvelor,

¹⁷ «Lumea Nouă», 1895, nr. 125, 16 martie, p. 3.

¹⁸ «Facla», 1911, nr. 1.

¹⁹ «Facla», 1910, nr. 4.

²⁰ «Lupta» («România Muncitoare»), 1916, nr. 141, 19 iunie, p. 2.

²¹ «România Muncitoare», 1912, nr. 1, 1 ianuarie, p. 6.

²² Bibliografie, S. Tihomirov — *La Russie politique et sociale* — «Revista socială», Iași, 1886, nr. 1, noiembrie, pp. 44—48.

²³ «Lumea Nouă», 1895, nr. 193, 29 mai, pp. 2—3.

²⁴ A. Costin, Tolstoi, «România Muncitoare», 1908, nr. 32, 4 sept. p. 2.

²⁵ Colonii tolstoieni, «Lumea Nouă», 1894, nr. 1, 2 noiembrie, p. 3.

²⁶ Tolstoi și țarul, «Lumea Nouă», 1895, nr. 100, 19 februarie, p. 2.

sau un interesant articol în « România Muncitoare » în 1912²⁷ dezvăluind greutățile pe care cenzura țaristă le făcea lui Tolstoi etc.). Periodicele muncitorești subliniau ecoul puternic pe care-l avea în anii aceia lupta dusă de Tolstoi împotriva orînduirii burgheze, conflictele sale cu țarismul, ca și efectul agitatoric al scrierilor și al practicii de viață a scriitorului. « Nu trebuie să uităm uriașa putere ce are Tolstoi... asupra a milioane de oameni nu numai în Rusia, dar și peste granițele acestui imperiu » — scria ziarul « Lumea Nouă » în 1895²⁸. Iar ziarul « România Muncitoare »²⁹ arăta că dacă Tolstoi « își întrebuințase înainte pana pentru observații teoretice asupra religiei și politicii și-și strecura prin ele ideile sale revoluționare, pe la sfîrșitul sec. al XIX-lea începuse să analizeze problemele la ordinea zilei și să acopere cu batjocură cercurile cele mai înalte. O scriere ca *Patriotism și Creștinism*, apărută în străinătate și foarte răspîdită în Rusia, « *avu efectul unei bombe* » (subl. n.). A fost viu comentat faptul excomunicării scriitorului de către sinodul rus, calificat de ziarul « România Muncitoare » drept dovadă a ipocriziei « bisericii moderne », care « tăcea cînd poporul rus, disperat de teroare chema în ajutor cerul mut la durerile lui; tăcea și în această tăcere mormîntală oricine putea să vadă armonia criminală dintre biserică și tron », armonie necesară « recunoașterii puterii statului și a principiului proprietății »³⁰.

În articolul său teoretic de mare răsunset și importanță pentru lupta literară a vremii *Artiștii-cetățeni*, Dobrogeanu-Gherea vorbea de « activitatea și propaganda socială » « îndeobște cunoscută » a lui Tolstoi, arătînd că « persecuțiile nu-i lipsesc și chiar acum la adînci bătrînețe Tolstoi se află sub supraveghere polițienească. Dacă pînă acum n-a fost transportat în ghețurile Siberiei ori în fortăreața de la Petropavlovsk, cauza e, pe de o parte, originea familiei lui așa de veche... pe de altă parte, imensa lui popularitate în lumea întreagă. Deportarea lui Tolstoi în Siberia ar fi un scandal internațional »³¹.

Ne atrag îndeosebi atenția articolele consacrate activității literare a lui Tolstoi sau analizei unora dintre operele sale. Astfel am putea cita în « Drepturile omului », în 1888³² o cronică literară semnată de poetul O. Carp din grupul « Contemporanului » închinată romanului *Ana Karenina*. Era primul articol, care apărea în presa romînească despre această operă a lui Tolstoi, anterior chiar binecunoscutului studiu al lui Duiliu Zamfirescu publicat în 1892, în « Convorbiri Literare ». Numai considerentul priorității ar fi deja suficient pentru a ne trezi interesul, chiar dacă nu s-ar adăuga și calități ca seriozitatea informației și justetea aprecierii fenomenului literar ce caracterizează acest articol al lui O. Carp. Scopul principal urmărit de autor era de a arăta în ce constă originalitatea și farmecul romanului și, am putea spune, al talentului lui Tolstoi, subliniind totodată și semnificația diferitelor personaje. O. Carp scoate mai ales în evidență puterea de înfățișare a vieții, de creare a personajelor, de evocare a societății pe care o are scriitorul rus. « Toate vîrstele și anotimpurile cu viața lor de necazuri, de muncă, de petreceri, analizată cu pătrundere adîncă pînă în cele mai ascunse impresii, gînduri și simțiri mișună

²⁷ Tolstoi și cenzura rusească, « România Muncitoare », 1912, nr. 1, 1 ianuarie.

²⁸ Tolstoi și țarul, « Lumea Nouă », 1895, nr. 100, 19 februarie, p. 2.

²⁹ A. Costin, Tolstoi, « România Muncitoare », 1908, nr. 32, 4 sept., p. 2.

³⁰ Tolstoi și cenzura rusească, « România Muncitoare », 1912, nr. 1, 1 ianuarie.

³¹ C. Dobrogeanu-Gherea, *Artiștii cetățeni*, « Literatură și știință », 1894, nr. 2, pp. 1—26.

³² O. Carp, *Ana Karenin a lui Lew Tolstoi*, « Drepturile omului », 1888, 3 octombrie.

în roman și se desfășoară mai limpede înțelegându-se decât a ta proprie și a prietenilor tăi» — spune el, anticipând parcă asupra frumoasei caracterizări a lui G. Ibrăileanu, după care creația lui Tolstoi «e mai vie decât viața»³³. În afară de *Ana Karenina*, o operă de asemenea viu discutată în periodicele legate de mișcarea muncitorească, și de altfel și în altele, a fost *Sonata Kreutzer*. Această nuvelă, care a stîrnit multe comentarii atît în Rusia, cît și în apusul Europei (am putea spune una dintre cărțile lui Tolstoi cele mai citite și mai dezbătute), a apărut într-o primă traducere românească în 1891, la numai cîteva luni de la publicarea ei în Rusia³⁴. În jurul traducerii s-a născut o polemică puternică în care s-a manifestat, fără o deosebită înțelegere de astă dată, însuși Hasdeu. Calificînd *Sonata Kreutzer* drept «una din cărțile la modă», «Evenimentul literar»³⁵ aproba atitudinea critică a scriitorului rus față de familia burgheză, dar totodată demonstra slăbiciunea soluțiilor propuse de el în spiritul adecvat teoriilor «nonviolentei» și «autoperfecționării morale». Exemplul lui Pozdnișev, eroul din romanul lui Tolstoi a fost invocat de C. Vrajă (G. Ibrăileanu) în articolul său închinat romanului *Dan* publicat în același ziar tot în 1894³⁶. Pentru Ibrăileanu drama personajului tolstoian este foarte apropiată, înrudită cu cea pe care o trăiește Dan și ne poate într-un fel ajuta să-l înțelegem pe eroul lui Vlahuță. Aceleași cauze psihologice, grefate pe anumite realități sociale — căci G. Ibrăileanu nu trece cu vederea să amintească de faptul că dramele se desfășoară în familii burgheze — duc la aceleași consecințe dezastruoase: nebunia lui Dan, crima lui Pozdnișev.

Atitudinea presei muncitorești față de opera marelui scriitor rus reiese însă în chipul cel mai pregnant din articolele de sinteză, urmărind să dea o privire generală asupra evoluției scriitorului rus cu care ziarele «Lumea Nouă»³⁷ și «România Muncitoare»³⁸ au omagiat aniversarea de 70 și 80 ani a lui Tolstoi sau au anunțat vestea tristă a morții lui³⁹. Trebuie subliniat că articolul prin care «Lumea Nouă» sărbătorește aniversarea a 70 de ani a lui Lev Tolstoi aparține poetului Ștefan Petică, pe atunci legat printr-o colaborare aproape zilnică cu presa muncitorească și militant de pe poziții înaintate de luptă socială. Ar mai fi de asemenea de remarcat în aceeași categorie, tocmai prin orientarea sa justă în analiza critică a operei lui Tolstoi, articolul comemorativ publicat în 1912 în «Calendarul Muncii»⁴⁰.

³³ G. Ibrăileanu, *Studii literare*, București, 1930, p. 71.

³⁴ Scrisă între 1887—1889, *Sonata Kreutzer* a văzut lumina tiparului în iunie 1891.

³⁵ Hassan, *O teorie a lui Tolstoi*, «Evenimentul literar», 1894, 17 octombrie, p. 4.

³⁶ C. Vrajă, *Psihologia de clasă — Dan*, «Evenimentul literar», Iași 1894, 23 mai.

³⁷ Ștefan Petică, *Leon Tolstoi*, «Lumea Nouă», 1898, nr. 1239, 6 sept., p. 1.

³⁸ A. Costin, *Tolstoi*, «România Muncitoare», 1908, nr. 32, 4 sept., p. 2.

³⁹ Dik, *Moartea lui Lev Nicolaievici Tolstoi*, «România Muncitoare», 1910, nr. 71, 11 noiembrie, p. 1.

⁴⁰ I. Nicolaevici, *Leo Tolstoi*, «Calendarul Muncii», 1912, pp. 93—98. Pentru ca această sumară trecere în revistă să fie cît de cît completă, ar trebui să mai amintim unele articole ale lui C. Dobrogeanu-Gherea și C. Vrajă (G. Ibrăileanu), amîndoi buni cunoscători și mari admiratori ai operei lui Tolstoi, la care au făcut nu o dată apel, fie pentru a fundamenta principii estetice, fie pentru a desfășura comparații și paralele între diferite fenomene literare, fie pe linia digresiunilor, a asociațiilor. De pildă:

C. Dobrogeanu-Gherea, *Critică critică*, «Contemporanul», 1887, nr. 3 oct.,

C. Vrajă, *Cine-i Dan?* «Evenimentul literar», 1894, 10 oct. p. 2.;

C. Vrajă, *Psihologia de clasă — Dan*, «Evenimentul literar», 1894, 14 martie;

C. Vrajă, *Iubita de Traian Demetrescu*, «Lumea Nouă», 1894, 28 noiembrie, pp. 2—3.

C. Dobrogeanu-Gherea, *Înriurirea traducerilor*, «Lumea Nouă», 1894, 28 noiembrie, p. 1; C. Dobrogeanu-Gherea, *Artiștii cetățeni*, «Literatură și știință»,

Datele jubiliare, ca și vestea morții marelui scriitor rus au prilejuit apariția a numeroase articole în presa românească. Printre ele găsim studii valoroase ca cele semnate de M. Sadoveanu, G. Ibrăileanu, Duiliu Zamfirescu, Al. Vlahuță sau C. Stere, dar totodată se publică — în presa burgheză indeosebi — un număr apreciabil de materiale care erau departe de a urmări conturarea serioasă, obiectivă a personalității lui Tolstoi sau aprecierea științifică a operei sale. Telul principal era pentru cele mai multe dintre acestea din urmă descoperirea amănunțelor senzaționale din biografia sau viața particulară a scriitorului, dezvăluirea vreunui aspect anecdotic inedit sau acreditarea unor legende în genul celei după care Tolstoi s-ar fi împăcat în ultima clipă înainte de moarte cu biserica și cu țarismul.

În opoziție cu acestea, trebuie relevată ținuta sobră a presei muncitorești care s-a apropiat totdeauna cu un adânc respect de opera scriitorului rus și a dat dovadă de o înțelegere justă, în linii mari, atât a calităților ei, cât și a contradicțiilor și scăderilor ei ideologice.

În opera marelui scriitor rus, « cel mai mare geniu de la Shakespeare încoace », cum îl numise Ibrăileanu (C. Vrajă) în articolul său despre romanul *Dan*, presa muncitorească subliniază în primul rînd realismul, puterea uriașă de plămui a vieții. « Nu știu dacă în mulțimea autorilor geniali se găsește unul la care arta să se fi înălțat la un așa de mare grad de intensitate ca la Tolstoi — citim în articolul lui Ștefan Petică din ziarul « Lumea Nouă ». Scena cînd prințul Andrei cade rănit pe cîmpul de luptă din *Război și pace*, cosîșul din *Ana Karenina*, după-amiezile din *Cazacii*, moartea ofițerului din *Asediul Sevastopolului* sînt bucăți așa de complete încît vor sta ca o vecinică problemă chinătoare pentru toți artiștii. Cum a putut să se ridice pînă aci? Care e mijlocul tainic ce l-a avut? Unde e puterea nevăzută care l-a făcut să rămînă atât de natural? »⁴¹

Tolstoi este în același timp prețuit pentru dragostea sa față de mase, față de popor, pentru slujirea prin talentul său a idealurilor poporului. « Tolstoi a iubit mult poporul — ni se spune în articolul din « România Muncitoare »⁴², cînstind aniversarea de 80 de ani a scriitorului. — L-a iubit și a căutat să-l deștepte din somn, să-l lumineze. Unele din broșurile lui populare, pline de misticism religios, erau înlocuite prin altele în care arată, cu o simplitate adorabilă mizeriile poporului său în mijlocul căruia a trăit o jumătate din viața sa, adică vreo 40 de ani. Și asta pentru a-l cunoaște, a-l pricepe și îndemna în felul său — să rupă lanțurile cu care tiranii Rusiei îl țineau încătușat fără milă. Dar ca cineva să iubească așa de mult poporul, să se coboare în mijlocul lui, să trăiască aproape aceeași viață de moravuri simple, de trebuinți reduse la strictul necesar ca și el, să nu-i miroase neplăcut haina lui de muncă, trebuie să fie într-adevăr un om cu totul deosebit, un om apostol prin faptă și care nu iubește poporul numai în cabinete, prin condei sau fraze de întruniri publice ».

Aceste calde cuvinte de simpatie și dragoste pentru marele scriitor rus nu înseamnă însă cituși de puțin îmbrățișarea necritică a întregii sale opere, aprobarea globală și a artistului realist și a filozofului predicator al « nonviolenței » și « autoperfecționării morale ». Trebuie subliniat că articolele publicate

1894, nr. 2 pp. 1—26.; C. Dobrogeanu-Gherea, *O problemă literară*, « Lumea Nouă », 1895, nr. 115, 6 martie, p. 1; C. Dobrogeanu-Gherea, *Țăranul în literatură*, « Gazeta Săteanului », R. Sărat, 1897, 20 decembrie, pp. 517—521.

⁴¹ Ș[tefan] P[etică], *Leon Tolstoi*, « Lumea Nouă », 1898, nr. 1239, 6 sept., p. 1.

⁴² A. Costin, *Tolstoi*, « România Muncitoare », 1908, nr. 32, 4 sept., p. 2.

în « Lumea Nouă », « România Muncitoare » și « Calendarul Muncii » fac distincția între creația artistică viguros critică a lui Tolstoi și doctrina lui filozofică, teoria tolstoistă. « El a fost unul dintre cei mai mari — dacă nu cel mai mare scriitor al timpurilor noastre — scria « România Muncitoare »⁴³ cu prilejul morții scriitorului. Știa să stigmatizeze, cu o dibăcie de maestru, păcatele societății în care trăia... Cunoscuse toate mizeriile « noroiului omenirii » și găsea și la individul cel mai decăzut o calitate favorabilă. Apărătorul celor obijduiți, într-un stil curgător, ușor de înțeles, simplu, acest sublim geniu a luat partea celor biruiți de viață ». Relevînd curajul lui Tolstoi în înfruntarea guvernului țarist, în demascarea lașității și ipocriziei puternicilor vieții, în stigmatizarea crimelor săvîrșite sub ocrotirea și pavăza legilor și a statului, ziarul spunea: « Pentru aceste lucruri moșneagul Tolstoi e adorat de către poporul rus, e respectat chiar și de revoluționarii cei mai extremi ». « Și tot pentru aceste motive — încheia articolul — acum cînd privirile întregii lumi sînt îndreptate către modestul țintirim de pe colina de la Iasnaia Poliana... se cuvine să depunem și noi un omagiu de admirație și respect memoriei celui ce a fost

fiu al acestei lumi
ce geme și se zbate ».

Dar creația lui Tolstoi care poate fi sursă de învățăminte prețioase pentru proletariat conține și o serie de idei eronate, ce nu pot decît să distragă atenția și să slăbească voința de luptă a maselor, idei vătămătoare și periculoase pentru conștiința poporului. Tocmai de aceea « România Muncitoare » declara ferm și răspicat că în concepțiile sale Tolstoi « de multe ori nu se împacă cu modul nostru de a vedea... Tolstoi n-a căutat să aprofundeze socialismul pentru a vedea că sfîrșitul mizeriilor morale și materiale ale omenirii nu trebuia să-l vadă decît în societatea viitoare, în cea socialistă ».

Contradicțiile din opera, din viața și din activitatea lui Tolstoi sînt analizate amănunțit în articolul mai sus amintit publicat în « Calendarul Muncii ». Informația mai bogată și mai exactă ca a altor articole, ca și unele aprecieri judicioase ne îndeamnă să emitem ipoteza că nu ar fi vorba de un articol original scris de un autor român, ci mai curînd de o traducere după vreo scriere apărută în Rusia în vreun ziar muncitoresc. Cu atît mai mult cu cît numele autorului — I. Nicolaevici — nu se mai întîlnește în alte periodice muncitorești din România; or e greu de presupus că misiunea de a scrie un articol important ca această prezentare a operei și personalității scriitorului rus, purtînd vădit intenția de a îndruma opinia muncitorimii în aprecierea creațiilor lui, să fi fost încredințată la întîmplare, unei persoane cu totul străine de mișcarea muncitorească, a cărei colaborare la presa acestei mișcări să se fi rezumat la cazul în speță. Desigur că argumentul unui pseudonim poate fi oricînd invocat. Totuși unele elemente pledează pentru ipoteza că autorul articolului ar cunoaște literatura rusă și, am adăuga, poziția ocupată de proletariatul rus față de moștenirea artistică a lui Tolstoi. Articolul dovedește o informație bogată asupra vieții și activității literare a lui Tolstoi (mai bogată decît a altor materiale publicate în coloanele presei muncitorești din România). Se fac observații judicioase asupra spiritului patriarhal de care este dominată concepția lui Tolstoi, asupra repulsiei scriitorului față de tot ce e civilizație urbană și asupra simpatiei sale

⁴³ D i k, *Moartea lui Lev Nicolaevici Tolstoi*, « România Muncitoare », 1910, nr. 71, 11 noiembrie, p. 1.

pentru viața și oamenii de la țară și se explică foarte lămurit în ce anume constă filozofia tolstoiană.

Indiferent însă cine este autorul acestui articol, trebuie remarcată poziția judicioasă pe care el se situează atunci când discută atitudinea socialistilor față de opera lui Tolstoi. « Cu toată prăpastia enormă, care există între concepția lui Tolstoi asupra vieții și a societății și concepția socialistă... — spune el — mai mult decât toți îl laudă socialistii ». I. Nicolaevici explică acest paradox aparent astfel: « Atacurile pe care Tolstoi le-a adus societății de azi, atacuri violente, în care arată toată putreziciunea, toată nedreptatea, toată silnicia și toate crimele societății de azi, au deschis ochii la milioane de oameni, care trecînd pe lângă Tolstoi au nimerit la noi ».

Într-adevăr, oamenii cărora operele scriitorului rus le-au demonstrat că societatea burgheză e nedreaptă, e putredă « s-au convins în curînd că, dacă e nedreaptă, trebuie înlăturată morala resemnării a lui Tolstoi, trebuie să lupte cu energie, cu violență pentru înlăturarea acestei societăți. S-au convins, după ce Tolstoi le-a deschis ochii, că numai socialismul duce la dezrobirea lor, la fericirea omenirii ».

Concluzia la care ajunge articolul subliniază cu multă pătrundere rolul pe care opera lui Tolstoi este chemată să-l joace în lupta proletariatului pentru libertate, rol pe care îl va deține și după victoria și eliberarea acestuia: « muncitorimea socialistă se va gândi totdeauna cu venerație la numele lui Tolstoi, pe care-l va considera unul din marii luptători pentru binele omenirii ». Atît problemele esențiale ridicate de I. Nicolaevici, cît și felul în care sînt ele discutate ne fac să ne gîndim că autorul ar fi cunoscut articolele lui Lenin și ar fi fost influențat de ele.

Într-adevăr ideile de bază, pe care se sprijină articolul publicat în « Calendarul Muncii » în aprecierea operei și în genere a activității lui Lev Tolstoi se înrutesc cu tezele formulate de Lenin. Astfel, I. Nicolaevici subliniază — în spirit leninist — ca o idee fundamentală pe baza căreia își dezvoltă toată argumentarea, contradicțiile caracteristice pentru opera lui Tolstoi, contradicțiile dintre critica socială acerbă și filozofia pasivității și smereniei. Pe această linie am putea surprinde și unele asemănări de amănunt. Astfel Lenin arată că « Tolstoi este ridicul ca un proroc, care a descoperit noi rețete pentru salvarea omenirii » și că sînt « jalnici tolstoisti » care « vin să transforme în dogmă partea cea mai slabă a învățaturii sale » și spune că lipsa de înțelegere a situației din Rusia îl pune pe scriitor pe aceeași treaptă cu « un țăran patriarhal, naiv ». În articolul tipărit în « Calendarul Muncii » se subliniază de asemenea felul « simplist, naiv », în care caută să dezlege scriitorul rus problemele sociale, manifestîndu-se pe acest plan ca « un visător și nu ca un cugetător, ca un filozof », « concepțiile lui istorice și filozofice » fiind « pure copilării ». Înrudirea cu tezele lui Lenin se observă și în sublinierea simpatiei lui Tolstoi pentru lumea patriarhală a satului, dar mai ales în elucidarea atitudinii pe care proletariatul trebuie s-o aibă față de moștenirea scriitorului rus și anume să ia « ce-i bun și să înlătore ce-i rău ». Este același îndemn care răsună și în articolele lui Lenin de a învăța din demascarea societății capitaliste pe care o întreprinde Tolstoi, dar de a respinge cu desăvîrșire filozofia tolstoistă.

Asemănările date pledează odată mai mult pentru ipoteza că e vorba nu de un articol original, ci de o traducere după vreun material publicat în rusește și reluînd cunoscutele teze ale lui Lenin. Din păcate, autorul lucrării de față n-a avut posibilitatea să cerceteze revistele și ziarele muncitorești din

Rusia acelei vremi, care i-ar fi îngăduit, poate, să afirme cu certitudine ceea ce emite astăzi doar ca o ipoteză.

În afara înrîuririi pe care opera lui Tolstoi prin puternicele ei accente putea să le aibă în mobilizarea spiritelor la protestul împotriva nedreptății sociale, pilda creației marelui scriitor rus a fost nu o dată invocată și în lupta literară de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea. Referindu-ne la schimbul de opinii, care se desfășura printre scriitorii progresiști ai vremii, apropiați de mișcarea muncitorească, sub semnul luptei pentru o literatură realistă, cu un înalt conținut de idei, cu tematică socială — și în care s-a încadrat ca un moment principal polemica Gherea—Maiorescu, observăm că numele lui Tolstoi este adesea citat și invocat.

Ne gîndim în primul rînd la unul dintre articolele care inițiază lupta pentru o orientare nouă, științifică în critica vremii și anume la *Critica criticii* (1887) al lui Dobrogeanu Gherea. Luînd atitudine împotriva judecării rigide și abstracte a operei de artă după rețete invariabile și preconcepte și făcînd unele aprecieri generale asupra clasificărilor în literatură, Gherea delimitează noțiunea a ceea ce numește el «școala naturalistă». Formularea, evident, are rezonanță înrudită cu terminologia criticii ruse și ne face să ne gîndim la Belinski, cu atît mai mult cu cît conținutul pe care Gherea îl acordă acestei noțiuni, identificînd-o cu realismul critic, este asemănător cu accepțiunea în care o folosește și înaintașul său rus. Printre reprezentanții acestei «școli naturale» sau mai precis ai realismului critic european Gherea numește la loc de frunte pe Tolstoi și desigur că referirea nu putea să nu fie convingătoare. Ea a fost de altfel reluată în articolul *Naturalism și pornografie* semnat de I. Chilieanu și publicat în 1890 în «Școala Nouă»⁴⁴, care aducea precizări și lămuriri necesare asupra metodei realiste și totodată stabilea o binevenită comparație — pe linia deosebiriilor — între realism și naturalism.

Exemplul lui Tolstoi este folosit în afirmarea principiilor artei realiste și a dovedirii superiorității ei și în articole fundamentale pentru polemica literară de la sfîrșitul sec. al XIX-lea, ca *Artiștii cetățeni*⁴⁵ și *O Problemă literară*⁴⁶ de Dobrogeanu Gherea.

Opuînd «artei pure» arta cetățenească, criticul român citează pilda literaturii ruse insuflețită de o «adîncă iubire pentru oameni, adîncă compătimire pentru cei năpăstuiți, obijduiți și o năzuință neînfrînată către un ideal social mai înalt...» și evocă personalitatea de om și scriitor a lui Lev Tolstoi care aparținînd celei mai înalte aristocrații «duce război contra acestei aristocrații și în general contra claselor neproducătoare...»

E interesant de remarcat că în această pledoarie pentru o artă realistă democratică și progresistă, făcîndu-se apel cum era și firesc adesea la literatura rusă se citează de preferință tocmai Lev Tolstoi, deși, după cum știm, printre scriitorii ruși se mai puteau găsi și numeroase alte exemple elocvente. Desigur că această predilecție a lui Dobrogeanu-Gherea, C. Vrajă (G. Ibrăileanu) sau a altor autori de articole era determinată nu atît de gusturi și aprecieri personale, cît mai ales de factori obiectivi ca cel al uriașei autorități de care se bucura numele lui Tolstoi și al largului răsunset pe care-l avea creația sa pe plan mondial,

⁴⁴ I. Chilieanu, *Naturalism și pornografie*, «Școala Nouă», 1890, nr. 13 pp. 195—206.

⁴⁵ C. Dobrogeanu-Gherea, *Artiștii cetățeni*, «Literatură și știință», 1894, nr. 2, pp. 1—26.

⁴⁶ C. Dobrogeanu-Gherea, *O problemă literară*, «Lumea Nouă», 1895, nr. 115, 6 martie, p. 1.

considerată în mod unanim ca o culme a literaturii realiste. În felul acesta Tolstoi, care și în patria sa se afirmase ca un adversar al școlii « artei pentru artă », care declarase că « nici gânditorul nici artistul nu pot sta niciodată impasibili pe înălțimi olimpice... », că « gânditorul și artistul trebuie să sufere împreună cu oamenii pentru a-și găsi salvare sau mîngiere », Tolstoi își găsea o nouă existență de luptă în viața literară a țării noastre. De altfel nu numai în viața literară, ci după cum am văzut și în cea politico-socială. Și desigur nu numai la noi, ci în toate țările în care a pătruns opera sa, ea a devenit un stindard al protestului împotriva nedreptății și a asupririi. Și în această încadrare permanentă în luptă pentru progres e poate dovada cea mai bună a universalității geniului lui Tolstoi.

ОЦЕНКА ТВОРЧЕСТВА И ЛИЧНОСТИ Л. Н. ТОЛСТОГО РУМЫНСКОЙ РАБОЧЕЙ ПЕЧАТЬЮ В КОНЦЕ 19-ГО В. И В НАЧАЛЕ 20-ГО В.

(Резюме)

Подробное исследование печати, связанной с рабочим движением в Румынии в конце 19 в. и в начале 20-го в., приводит автора к некоторым заключениям в связи с ролью этой печати в распространении сочинений Толстого в Румынии, а также и в ознакомлении румынских читателей с личностью и творчеством великого русского писателя. Подчеркивается первенство рабочей печати в распространении некоторых произведений Толстого в Румынии, в также правильная позиция занятая ею в оценке его творчества.

Отвергая толстовство, румынская рабочая печать высоко ценила критический пафос произведений русского писателя и призывала пролетариат черпать в этих обличительных, гневных страницах, уроки для борьбы за свое освобождение.

APPRÉCIATIONS SUR L'OEUVRE ET LA PERSONNALITÉ DE L. N. TOLSTOÏ PARUES LA NOTRE PRESSE OUVRIÈRE ROUMAINE DE LA FIN DU XIXème ET DU COMMENCEMENT DU XXème SIÈCLE

(Résumé)

Sur la base de recherches faites dans la presse liée aux mouvements ouvriers de Roumanie de la fin du XIXème et du début du XXème siècle, l'auteur arrive à une série de considérations se rapportant au rôle joué par la dite presse dans la diffusion de l'œuvre de Tolstoï dans notre pays et de la familiarisation de la masse de ses lecteurs avec la personnalité et l'œuvre du grand écrivain russe. Il souligne la priorité de cette presse ouvrière dans la popularisation de certains des écrits de Lev Tolstoi ainsi que la position judicieuse adoptée par elle dans son appréciation du grand écrivain russe.

Tout en repoussant la philosophie tolstoïste, les journaux et les revues liés au mouvement ouvrier n'ont cessé de souligner l'élément de critique sociale vigoureuse contenu dans les œuvres de Tolstoï et ont jugé que celles-ci représentaient une source d'enseignements pour le prolétariat dans sa lutte pour la libération.